

Beata J. GAWRYSZEWSKA

Sodelovanje družbe pri ustvarjanju prostorske ureditve in njena povezanost s strukturo vsakodnevnne krajine

Bivanjski prostor oblikujejo naravni procesi, značilni za posamezen kraj, javni prostori v njem in enačenje prebivalcev s krajem. Proces enačenja s krajem spodbuja nastanek sistema zasebnih, družbenih in javnih zelenih površin. Pojavlja se na formalni, funkcionalni in simbolni ravni zaznave mestnega prostora. Zelene površine so lahko zasebna cvetlična korita pod oknom ali gredice pod blokom, skupne zelenice, javne zelene površine, parki in drevoredi ... Vse te zelene površine so za skupnost zelo pomembne. Krajevnim skupnostim omogočajo, da se enačijo s krajino svojega stanovanjskega naselja in z monumentalno krajino, v kateri so ob njihovem naselju zrasla nova stanovanjska naselja. Enačenje s krajem v tem smislu zvišuje standard naselja in simbolizira monumentalno pokrajino. To pa spodbuja njeno prenavo. Primer take strukture so varšavsko stanovanjsko naselje, ki sta ga projektirala Poljaka B. in S. Brukalski, delavnice, v katerih so sodelovali srednješolci, in projekt »Varšavska kraljevska promenada«. To so tudi instrumenti, ki oblikujejo družbeno potrebo po objektih za rekreativne in kulturne dejavnosti, po objektih, ki simbolizirajo metropolitanski značaj mesta.

KLJUČNE BESEDE: struktura, vsakodnevna pokrajina, sodelovanje

Proper structure of existential space is a consequence of a natural process of site identity and public space shaping and identification of their inhabitants with these sites. As a result of a process of identification with the site, system of private, social and public green spaces is being created. It appears in formal, functional and symbolic levels of urban space perception. It appears in greenery, by private flower beds creating under windows, common green yards functioning, green public spaces, parks and alleys surrounding settlements meaning values of communities etc. It also help the local communities to identify themselves not only with local housing estate landscape but also with monumental landscape where the new housing estates were built next by. Identification with the site, used this way, furthers not only standard of inhabited space but also monumental landscape promotion which leads to its revitalization. The example of this structure and its creation, Warsaw Housing Settlement by polish CIAM participants: B. and S. Brukalski, projects of workshops with high school pupils and Warsaw Royal Promenade Project are also instruments which can shape social demand for recreational and cultural objects representing metropolitan character of the city.

KEY WORDS: structure, day-to-day landscape, participation

1 Uvod

Človek je del okolja, zato skupaj s preostalimi naravnimi dejavniki sooblikuje podobo krajine. Narava ustvarja pokrajine s posebno zgradbo. Ljudje ustvarjajo kulturne pokrajine tako, da z izrabljanjem naravnih virov posnemajo zgradbo naravnih krajin. Pri tem uporabljajo oblike, ritme, barve, razmerja itd., ki so jih opazili v naravi. Vendar so se te oblike v primerjavi z izvornikom že spremenile, in sicer zaradi razlage posameznika. Človek namreč v procesu zaznave razlaga pojave, ki omogočajo prepoznavo pokrajine. Zaznava je zapleten, individualiziran proces, v katerem so okolje, opazovalec in opazovanje (izid) med seboj povezani (Richling in Solon, 2002).

Človek s telesno navzočnostjo neki prostor podredi posebnemu in stalnemu načrtu – sprednja stran je pomembnejša od zadnje, »moje« ima prednost pred lastnino »drugih«. »Kraji« so zgrajeni na takih temeljih, njihov pomen pa ustvarja poseben *genius loci*. Meje kraja in njegovega duha pogosto bolj kot zakoni narave določajo zakoni kulture.

Ta članek želi opisati zgradbo krajine, s katero se srečujemo vsak dan, strukturo, ki izvira iz tega, kako jo uporabljamo. V vsakodnevni krajini so zasebni, skupni in javni prostori. Poleg teh prostorov pa obstajajo tudi meje med njimi in nespremenjeno krajino. Vsaka krajina je krajina najbližje človekove okolice, okolice, v kateri potekajo njegove vsakodnevnne dejavnosti – na zaznavni ravni (v tem, kar človek okoli sebe opazja vsak dan). Vsakodnevni

prostor je na funkcionalni ravni bivanjski prostor – prostor, v katerem človek živi svoje življenje (Wiśniewska, 2003).

2 Meje, ki izhajajo iz zaznave najbližje zaprte pokrajine

Hundertwasser je menil, da ima človek pet kož, pet meja prostorov, ki se med seboj prekrivajo in ki človeku omogočajo obstoj: telesno kožo, oblačila (kulturno kožo), hišo, okraj (mesto, okrožje), v katerem živi, in Zemljo. Vsaka izmed teh kož opisuje človeka na drugačni ravni. Kitajski geomanti so trdili, da se človekovo telo konča na meji njegovega vrta. Kako pa naj zarišemo optimalno lokacijo meje ali notranjosti vrta, ki se uporablja kot vsakodnevni bivalni prostor?

Jan Rylke je z raziskavo o ozemeljskih zahtevah, v katero je vključil uporabnike odprtih prostorov in domačih vrtov na Poljskem, ugotovil, da je najmanjša zahtevana razdalja med posameznikom oziroma skupino in neznancom 20 metrov. Za Evropejca je najmanjša velikost vrta, v katerem se še dobro počuti (ob domnevi, da je območje vrta koža, ki obdaja človeka), približno 300 m². Na Poljskem imajo tako površino najmanjši skupni vrtovi. Ob domnevi, da je ugotovljeni razmik (20 metrov) povezan z razdaljo med dvema človekoma, bi morali notranji skupni vrtovi meriti 1250 m². Tak notranji vrt bi lahko uporabljala majhna skupina, taka, v kateri sta od 2 človeka do 12 ljudi (majhna ali velika družina, torej)^[1] (Rylke in Gawryszewska, 2000).

Velikost vsakodnevnega prostora je za opazovalca v njem pomembna, vendar se mu zdi prostor zaradi zidov večji, kot je v resnici (Żurawski, 2000).

S pomočjo raziskav o postavitvi dreves in grmovnic (te raziskave so bile narejene, da bi se določila optimalna razdalja med rastlinami in opazovalcem, razdalja, ki opazovalcu omogoča, da opazi obliko, liste, zgradbo krošnje in cvetje) smo analizirali širino cest, ki vodijo k vhodom, in cvetličnih gred, ki obdajajo steze (Rylke in Gawryszewska, 2000). Povprečna širina take poti je od 2 metrov do 3,5 metra. Upoštevati moramo tudi, da cvetovi in listi zelišč in trajnic niso v višini oči (tako kot pri grmovnicah in drevesih), ampak nižje, od 10 do 30 cm nad tlemi. Za dober pogled na cvetoče rastline so najprimernejše gredice, ki niso širše od 5 metrov.^[2]

Meja, do katere je pogled še oster, je nevidna meja notranjosti. Ta meja je ustvarjena s stezo, ki vodi do hišnega vhoda. Človek naj bi stopal samo po stezi,

ki se razteza med dvema vozliščema (med vhodom na posest in vrati, ki vodijo v zgradbo). Pot je poudarjena s številnimi mikavnimi podrobnostmi, na primer z barvami cvetov, raznovrstnostjo oblik in višin rastlin, ritmom oblik. Pri oblikovanju elementov zgradbe vrta ni pomembna samo funkcionalnost (v tem primeru širina steze, ki je udobna za hojo, oziroma širina gredice, ki omogoča, da gredico zlahka obdelujemo). Pomembno je tudi udobje pogleda (Gawryszewska, 2000).

Če to upoštevamo, lahko rečemo, da zidove vrta ustvarjajo tudi meje zaznave ali tako imenovani nevidni zidovi. Vendar potrebujemo tudi snovni element, element, ki ustvari točko, okoli katere se vrtil življenje na vrtu, element, ki upravičuje njegovo funkcijo. Taki elementi so drevesa. Drevesa so središčna točka domačih vrtov najmanj od 16. stoletja^[3]

3 Neponovljivost oblike

Vhod v hišo, meja med javnim in zasebnim prostorom, ter vhod na posest ustvarjata integralno zgradbo, vrt pred hišo. Obe točki funkcionalno povezuje pot, ki vodi do vhoda v hišo. Ob poti so okrasni elementi.

Pri vrtovih, ki smo jih obravnavali (domači in skupni vrtovi na Poljskem), je bil vhod na posest vedno okrašen. Za primerjavo – vhod na angleški vrt je vedno enak izhodu iz hiše (čeprav je mogoče najti tudi okrašene vhode na strani vrta pred hišo, vendar je ta vhod po navadi zaklenjen in se uporablja le redko, ker ni »uradni« vhod, ki ga uporabljajo člani gospodinjstva in gostje).

Za te vrtove je značilno, da imajo ob vhodu na posest in v zgradbo (hišo) nekaj kipcev, grmičkov ali posod s cvetjem, ki so jim nekoč rekli tudi »varuhi«. Imajo dve funkciji – človeku sporočajo, da je pred vhodom, hkrati pa povečujejo ugled vhoda. Značilnost vhoda na vrt je bil tudi »rožni obok«. Tak obok je oblikovan iz dveh vrtnic vzpenjavk, ki sta posajeni ob straneh vhoda in se vzpenjata po kovinskem loku, visokem od 2 metrov do 2,2 metra.

Zgoščenost simetričnih in ritmičnih oblik ter bogatih in simbolnih pomenov ob vhodu kaže, da imajo ritem, simetrija in estetika klasičnih razmerij pomembno vlogo v vrtu in hiši. Poleg tega pomenijo v vsakodnevnem prostoru tudi simbolni prehod. Obredi prehoda in običaji, povezani z njimi, so precej splošni. Značilni so za evropske kulture in kulture Daljnega vzhoda (Gawryszewska, 2004).

»... Sledi lepote segajo (pronicaajo) v najbolj oddaljeno zgodovino človeštva. Mestna obzidja predirajo mestna vrata, strelne line, grbi, barviti izveski, donenje trobent. Skozi prijazno hišo prodirajo veranda, stebrišče, vrata in okna in peristil. Razkrivajo bogastvo virov lepote« (Molicki, 1987).

Kompozicija klasičnih razmerij in ritmov na vrtovih pred hišami – vhodi, vrata, balustrade na balkonih in ograje vzbujajo občutek neponovljivosti. Niso odvisni od družbenega položaja in premoženja prebivalcev – najdemo jih v dvorcih in kmečkih kočah.

V evropski kulturi je »naselitev« optimalna oblika bivanja v prostoru. Bivališče je sestavljeno iz hiše in vrta (zasebno območje), iz soseke, to je skupne ceste ali ulice, in območij, ki pripadajo skupnosti (tržnice, trgi in zelene površine). Sestavni del te strukture je prostorski razvoj (upravljanje), ki ima svoje funkcije in pomene, vendar tudi prostorski »nerazvoj« (neupravljanje). Ostanki naravne ali na pol naravne pokrajine v naselju pričajo o biološki potrebi človeka po vrnitvi k nespremenjeni naravi. V teh razmerah so zelo pomembni »prostori prehoda«, polzasebni in poljavni prostori, v katerih govorica kulturnih pomenov kompozicije vrta (ritmične oblike, okrasje, barvite cvetlice, sveti simboli, oltarji in kipi) izraža simbolno osamitev in odprtost, dinamiko med zasebnim in skupnim prostorom. Ta govorica je povezana s fiziognomično različnimi oblikami, značilnimi za antropogene pokrajine in prostore, ki so manj spremenjeni ali skoraj naravni.

4 Zgradba

Pri preučevanju sodobnih domačih vrtov smo opazili, da jih lahko skoraj vedno razdelimo na tri funkcionalna območja. Za ta območja je značilno, da veljajo za čim manj zasebna in varna, bolj ko so oddaljena od hiše. Opažena delitev na območja je povezana s spreminjajočo se oddaljenostjo od hiše s čustvenim programom in kompozicijo vrta.

Naš vsakodnevni prostor je zelo povezan tudi z vrtovi in s prostori pred hišami, mimo katerih hodimo. Njihova vloga je reprezentativna. Meje – ograje, vhodi in vrata – imajo obredno funkcijo (so točke prehoda iz »navadnega« prostora v hišo, vhodi, skozi katere pripeljemo goste). Kompozicija takega prostora je podrejena reprezentativni funkciji (Gawryszewska, 2001).

V večstanovanjskih hišah in skupnih prostorih ob njih je izjemno pomembna natančna določitev

meja med skupnim in zasebnim. Te strukture obstajajo tam kot ostanki. Javni in skupni prostori imajo v življenju skupnosti podobno vlogo, kot jo ima v življenju posameznika ali družine domači vrt. Imajo vlogo vrta pred hišo, vlogo nepozidanega območja, so odprti prostori okoli stanovanjskega naselja.¹⁴ Tako kot prostori v domačih vrtovih so tudi skupni prostori odgovorni za nebesedno sporazumevanje v skupnosti in med skupnostmi, ki živijo v sosedstvu.

Kulturna krajina spominja na naravno krajino s prostorom v naselju, ki posnema naravno krajino – z nepozidanim oziroma redko pozidanim območjem. V mestni krajini je kulturna krajina ustvarjena umetno, v predmestjih in na podeželju pa je naravno nadaljevanje odprtih območij, ki so jih njihovi uporabniki (prebivalci) delno spremenili. Zdi se, da je kulturna krajina v naselju nujna. Če je okolje zelo spremenjeno že ob nastanku vrtov in (to je s tem povezano) zelenih prostorskih struktur, potem uporabniki ustvarijo krajino, ki spominja na naravno tako, da naravnim procesom prepustijo del posesti, ki je najbolj oddaljen od hiše.

Slika 1: Nadomestek za vrt pred hišo v naselju družbenih stanovanj WSM Żoliborz (foto: Beata J. Gawryszewska).

5 Zgradba prostora – posledica naravnega procesa, ki oblikuje značilnosti kraja

Bivanjski prostor oblikujejo naravni procesi, značilni za posamezen kraj, javni prostori v njem in enačenje prebivalcev s krajem. Proces enačenja s krajem spodbuja nastanek sistema zasebnih, družbenih in javnih zelenih površin. Ta struktura ima svojo podobo v zelenih površinah okoli bivanjskih prostorov. Zasebni prostor označujejo naši zasebni vrtički, narejeni pod okni stanovanjskih blokov, prostor skupnosti zelenice in parki, javni prostor pa zeleni drevoredi in javni trgi. Tako urejene mestne zelene površine prebivalcem omogočajo, da se enačijo s krajem bivališča. Zelene površine krepijo občutek varnosti in lepšajo podobo krajine, če so seveda ustvarjene z njihovim sodelovanjem (Gawryszewska, 2005). Zanimivo je, da je Barbara Brukalska, slavna poljska teoretičarka družbene arhitekture, ki je delovala v 30. letih prejšnjega stoletja, ko je bila priljubljena socialna misel Atenske listine, priporočala prav tako zgradbo mestnih zelenih površin. Zelene površine bi morale zagotavljati prijetno bivanje in občutek svobode (Brukalska, 2006). Krajevna skupnost mora sodelovati pri projektu na vseh ravneh, od načrtovanja do izvedbe. Sodelovanje krajevnih voditeljev v programu k delovanju spodbudi tudi krajanje. Tako sodelovanje poleg tega poveže skupnost, saj ji povrne občutek nadzora nad prostorom in življenjem, jo izpolni ter ji omogoči, da je ponosna na domačo sosesko. Vendar bi morala biti vloga programskega koordinatorja omejena. Okrepiti bi se moral položaj krajevnega voditelja, zato da se večina odločitev sprejme v okviru skupnosti (Dobb, 1992).

Zgradba bivalnega prostora povezuje skupnosti z naselji in zgodovinsko kulturno krajino. Krajevnim skupnostim omogoča, da se enačijo s krajevno pokrajino naselja in širšo pokrajino, v kateri so bila zgrajena nova stanovanjska naselja.

Tako enačenje s krajem izboljšuje standard naseljene prostora in pospešuje prenovo širše pokrajine.

6 Družbena vprašanja in mestne zelene površine v procesu prostorske prenoje

Dejavno sodelovanje krajevne skupnosti je najpomembnejši dejavnik za dolgoročne spremembe v krajinski arhitekturi. Christopher Alexander je

predstavil vizijo oblikovanja arhitekture, pri kateri dejavno sodelujejo vsi uporabniki. Vendar ne smemo pozabiti, da krajevne skupnosti ni mogoče spodbuditi k sodelovanju, če članom skupnosti ne predstavimo vsaj osnovne identitete prostora. Zato občutek za samobitnost prostora neposredno vpliva na sam prostor (Alexander idr., 1977).

Ames (1980) je trdil, da je uspeh programov zasaževanja mest z drevesi bolj kot od bioloških dejavnikov preživetja dreves odvisen od tega, v kolikšni meri je v program vključena krajevna skupnost. Če ljudi vključimo v oblikovanje njihovega bivanjskega prostora, jim ponudimo priložnost, da se izenačijo s prostorom, hkrati pa v njih ustvarimo občutek odgovornosti do prostora. Vrtovi na dvorišču so zato morda ključni za vzpostavljanje oziroma obnovo družbenih povezav. Po zaslugi zelenih površin lahko povežemo razvoj in urbanizacijo življenjskega prostora z neuničljivo navezanostjo ljudi na naravo.

Sodelovanje družbe pri načrtovanju in izvedbi urejanja krajine bi moralo biti sestavljeno iz:

1. sodelovanja v procesu prepoznavanja krajevnih potreb in lastnosti krajine, pri čemer bi morala prvo fazo sodelovanja voditi krajevna uprava;
2. sodelovanja pri urejanju – skupnega dela pri načrtovanju in izvedbi;
3. sodelovanja v procesu prostorskega funkcioniranja – odločanja o javnih zadevah v prostoru in o oblikah rabe prostora.

7 Prvi primer – zamisel o varšavskem kraljevskem sprehajališču, ki temelji na zgradbi bivanjskega prostora

Zgodovina dvorca in parka v kraju Wilanów se je začela leta 1677, ko je zemljišče postalo last kralja Jana III. Sobieskega. Vojaški uspehi in večji vpliv kraljeve družine so v letih, ki so sledila, zelo vplivala na širitev prvotnega projekta. Poglavitna gradbena dela so bila izvršena med letoma 1677 in 1696. Končana zgradba je združevala elemente plemiške hiše, italijanske vrtno vile in francoskega dvorca v slogu Ludvika XIV. Dvorec so po kraljevi smrti podedovali njegovi sinovi. Leta 1720 je takrat že propadajočo posest kupila ena od najbogatejših Poljakinj tistega časa, Elizabeta Sieniawska. Leta 1730 je двореc za tri leta prešel v last kralja Avgusta Močnega, ki je poslopje močno spremenil, zlasti njegovo notranjo opremo.

Na sredini 18. stoletja je posest Wilanów podedovala hči Czartoryskega in žena feldmaršala Lubomirskega, Izabela Lubomirska. Wilanów je takrat zasijal v

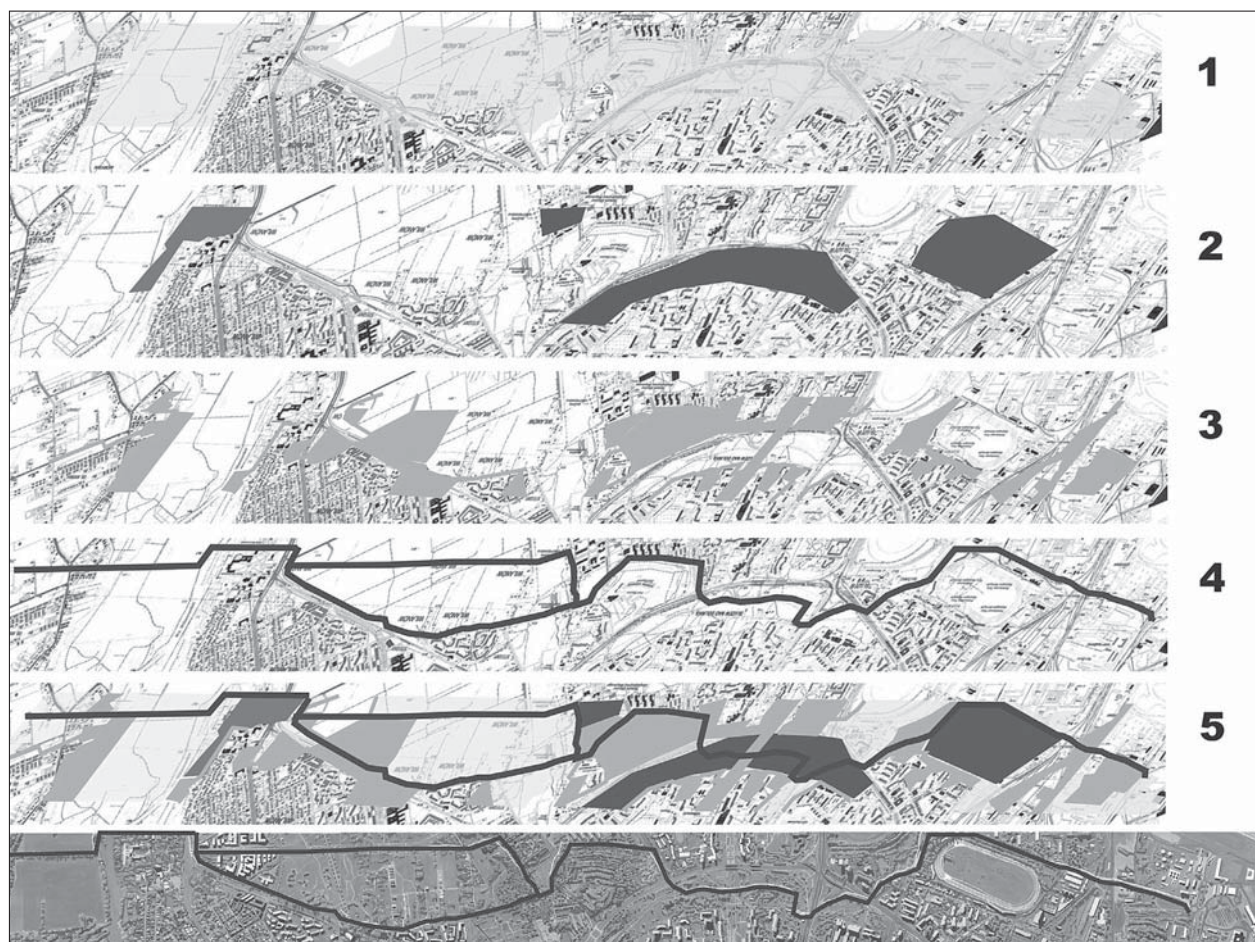
vsej svoji nekdanji lepoti. Vojvodinja je 69 let pozneje posest podarila svoji hčeri in njenemu možu, Stanislawu Kostki Potockemu. V dvorcu Wilanów so leta 1805 odprli enega od prvih muzejev na Poljskem (Muzej dvorec Wilanów, 2005). V čudoviti baročni kraljevski rezidenci domuje eden izmed največjih in najslavnejših muzejev na Poljskem. Wilanów potrebuje promocijo, tako kot vsi podobni čudoviti kraji; zaradi pridobivanja denarnih sredstev, predvsem pa zato, da se prebivalci Varšave v njem bolj prepoznajo. Prebivalci Varšave bi se morali pomena kraja namreč veliko bolj zavedati.

Rezidenca Wilanów je zadnjih nekaj stoletij središče, ki vpliva na družbeno in prostorsko ureditev območij na jugu Varšave. Zaradi širitve Varšave in njenih stanovanjskih naselij bi lahko urbani prostor dvorec posrkal vase (Rylke idr., 2007).

Muzej dvorec Wilanów zdaj zaseda 45 hektarjev. V 19. stoletju je bila posest Wilanów več kot stokrat večja. Segala je na drugi breg reke Visle in obsegala območje zdajšnjega naravnega rezervata

Mazovian. Na levem bregu Visle se je raztezala skoraj do območja, na katerem je zdaj varšavsko letališče Frédérica Chopina. Pokrajina je bila urejena preudarno in lepo. Sestavljena je bila iz kmetij, polj, travnikov, gozdov, tovarn in pomembnih znamenitosti – cerkva, dvorcev in parkov. Zdaj so ta zemljišča last mesta. Nekatera so opuščena, nekatera pa so urejena kot javne odprte zelene površine in naravni rezervati. Ponekod stoji stara, razpadajoča trgovska infrastruktura. Ob tem ne smemo pozabiti omeniti nekaterih pomembnih spominskih krajev, ki ustvarjajo pravo pokrajinsko vrednost juga Varšave. To so zgodovinske rezidence, ki so bile nekoč v lasti rodbine Potocki, ki je v 19. stoletju posedovala vse posesti v Wilanówu ter javni hipodrom, ki je zdaj opuščen in zapuščen. Na večini nekdanje posesti so zdaj naselja starih stanovanjskih blokov. Nekatera območja so pozidana na novo. In prav ta imajo pri naši zamisli osrednjo vlogo.

Ampak zakaj je promocija spomenikov na Poljskem, zlasti v Varšavi, tako težavna? Vzrok gotovo izvira iz neprijazne preteklosti države – iz druge

Slika 2: Varšavsko kraljevsko sprehajališče in javne zelene površine – parki za krajevne skupnosti in javni trgi (avtor: B. J. Gawryszewska): 1. javni odprti prostori (morebitne zelene površine), 2. obstoječe zelene površine in muzej Wilanów, 3. črta pozidave, 4. potek sprehajališča, 5. model strukture varšavskega kraljevskega sprehajališča – zelene površine z začrtanim sprehajališčem in aksonometričnim pogledom (avtorji: J. Rylke, M. Kaczyńska, T. Melnyk).

svetovne vojne in obdobja komunizma. Varšava ima skoraj povsem nove prebivalce. Po varšavski vstaji leta 1944 je mesto ostalo skoraj brez vseh prebivalcev. Večina prebivalcev Varšave je prišlekov. S krajem bivanja so se začeli enačiti šele zdaj. Tradicija sodelovanja pri prostorskem razvoju in odločanju o njem tako rekoč ni obstajala. Sodelovanje pa ovira tudi komunistična preteklost Poljske, »družbene akcije«, s katerimi so ljudi silili k fizičnemu delu v parkih in na mestnih zelenih površinah. Procesi prenove morajo zato temeljiti na naravnih procesih, ki vplivajo na bivanje. Če bi nam uspelo vzpostaviti povezavo med prebivalci in krajem njihovega bivanja, bi jih lahko spodbudili, da bi spomenike kulturne krajine sprejeli za svojo dediščino. Prenova kulturne krajine ter enačenje s krajem in z njegovimi spomeniki bi bila tako veliko učinkovitejša (Gawryszewska, 2005).

Naša izhodišče je: na območju stare posesti živi skoraj 60.000 ljudi in večina se tega sploh ne zaveda. Ne enačijo se z muzejem, ki je daleč stran, ne enačijo se niti s krajem svojega bivanja, razen z neposredno okolico stanovanj in hiš, v katerih živijo. Na območju primanjkujejo javni parki in dobro oblikovane uporabne zelene površine. Prazna skladišča in opustele trgovine ter uničene tovarniške zgradbe iz 60. in 70. let prejšnjega stoletja ne spodbujajo k sprehodom. Območje vsak dan ohromi prometna gneča, saj tam ni dovolj cestne in komunikacijske infrastrukture.

Kako spremeniti te razmere? Naša ekipa, ki jo sestavljamo projektanti, znanstveniki z oddelka za urejanje krajine univerze za biološke vede v Varšavi^[5], je sklenila, da to nevarnost spremeni v temelje, ki bodo podprli monumentalno krajino in omogočili njeno učinkovito prenovo. Formalno prostorsko strukturo in potek kraljevskega sprehajališča smo oblikovali na podlagi obstoječe družbene podpore, ob pomoči prebivalcev stanovanjskih naselij in njihovih pogledov na njihov bivanjski prostor. Javna dvorišča in parki so kot neprekinjen sistem pripeljala do javnega prostora sprehajališča.

Uresničitev projekta lahko prepreči načrtovana pozidava kompozicijske osi rezidence Wilanów, ki naj bi postala 11 kilometrov dolga mestna ost med letališčem Okęcie in obrežjem Miedzeszyn na desnem bregu reke Visle. Os, ki jo predlagamo mi, ima značaj parka s sprehajališčem, sestavljenim iz drevoredov, trgov in zelenih površin ob glavni cesti. Predlagani sistem mestnih zelenih površin, ki bo spremljal sprehajališče, bo sestavljen iz različno velikih območij – od trgov in drevoredov z rekreativnim programom do parkov, vrtov z gredicami (ali stalnih vrtov) in odprtih območij.

8 Drugi primer – izobraževalne in oblikovalske delavnice z naslovom »Ustvarjamo vrt, svet naših kreposti«: metoda oblikovanja šolskih vrtov in bivanjskih prostorov v povezavi s krajevnimi skupnostmi

Z delavnicami, ki potekajo od leta 2007, želimo srednješolcem pomagati, da se lažje enačijo s svojim krajem. Naloge smo se lotili tako, da smo prebrali in prepoznali elemente kulturne krajine, poiskali *genius loci* krajevne krajine in s programi sodelovanja razširili tehniko oblikovanja družbenega prostora. Delavnice, ki smo jih priredili do zdaj, so poudarjale tri faze sodelovanja:

1. urjenje v prepoznavanju krajskih lastnosti bivanjskega prostora,
2. oblikovanje šolskega vrta in
3. izvedbo načrta.

Udeleženci na delavnicah iščejo elemente, ki izražajo vrednote okoliške mestne pokrajine. Zberejo dokumentacijo – skice, fotografije, herbarije itd. Nato se pogovorijo o potrebah šolske skupnosti, ki se navezujejo na šolski vrt, dajo vrtu obliko in opišejo materiale oziroma elemente, ki jih mora vrt vsebovati. Na podlagi dokumentacije in zbranih materialov oblikujejo model. Učenci nato k sodelovanju povabijo študente urejanja krajine, ki zanje izdelajo konceptualne skice. Nato vsak izmed udeležencev izbere enega izmed elementov projekta in ga uresniči.

Slika 3: Skupinsko delo – projektiranje šolskega vrta (foto: Beata J. Gawryszewska).

9 Sklep

Ljudje imajo naravno in spontano željo po tem, da v svojem bivanjskem prostoru ustvarijo prej opisano strukturo. Vse prejšnje ugotovitve lahko strnemo v te točke:

- Prostor, ki ga zaznavamo, fiziološko določa naš vid, ustvarjajo pa ga tudi kultura in pomeni, ki jih pripisujemo prostoru.
- V procesu prilagoditve in prilastitve se enačimo s prostorom. Odločilno vlogo imajo meje, ki jih zgradimo med zasebnim in javnim prostorom. Te meje so izražene z vrtnim programom in arhitekturno obliko.
- Prostorske meje imajo pomembne simbolne in kulturne pomeni (to je svete simbole). Izražajo poglede posameznikov in skupnosti, ki sodelujejo pri oblikovanju neke krajine.
- Struktura vsakodnevne krajine vsebuje intenzivirane oblike, značilne za posamezne kulturne prostore, in jezik prostorskih pomenov, ki je povezan z družbenim dialogom, ne pa tudi spleta kulturnih in naravnih oblik (čeprav pri oblikovanju uporabljamo naravne elemente, to je rastline).

Ustrezne prostorske strukture, povezane s sistemom meja, so zaporedje zasebnih, družbenih in javnih prostorov z jasno določenimi prehodnimi prostori ter ustvarjajo poseben nabor oblik in dialog o arhitekturnih prostorih.

Posebnost prostorske ureditve na Poljskem je v njenih družbenih vrednotah in tradiciji družbenega sodelovanja pri oblikovanju arhitekturnih zvrsti. Brez sodelovanja družbe ne moremo govoriti o ureditvi, ustreznem oblikovanju in zreli podpori, ki so pogoji za trdnost ureditve.

V članku smo uporabili primere varšavskega stanovanjskega naselja, ki sta ga projektirala B. in S. Brukalski, člana CIAM, delavnice s srednješolci in projekt varšavske kraljevske promenade, ki ga je oblikovala ekipa oddelka za urejanje krajine univerze za biološke vede v Varšavi. To so tudi sredstva, ki lahko oblikujejo družbeno zahtevo po objektih za rekreativne in kulturne dejavnosti ter izražajo metropolitanski značaj Varšave. Dolgoročne naložbe je treba oblikovati v sodelovanju z okoliškimi prebivalci, saj bo le tako naložba uspešna (to zagotavlja nadaljnjo rabo območja kot družbeno nadzorovanega »opravičljivega prostora« in preprečuje opustošenje). »Naravno«, spontano, dejavno sodelovanje krajevnih skupnosti je ključni dejavnik pri dolgoročnih spremembah v krajinski arhitekturi in urejanju urbanih prostorov. S tem, ko ljudi vključimo v proces oblikovanja njihovega bivanjskega prostora, jim dajemo priložnost, da se enačijo s prostorom, in jih spodbudimo, da postanejo odgovorni zanj. Notranji vrtovi so morda bistveni za

vzpostavitev in obnovo družbenih povezav. Zelene površine nam omogočajo, da pozidavo in urbanizacijo življenjskega prostora povežemo z neločljivo navezanostjo ljudi na naravo.

Dr. Beata J. Gawryszewska, Landscape Architect, Adjunct Professor Warsaw University of Life Sciences, Department of Horticulture and Landscape Architecture, Section of Landscape Art, Warsaw
E-pošta: beata_gawryszewska@sggw.pl

Opombe

- ^[1] V dveh primerih (od skupno 83) je bilo zemljišče večje, vendar je bil za okrasni vrt namenjen le majhen del. Na preostalem delu zemljišča je bil zelenjavni vrt. Drugo zemljišče (1,4 ha) je bilo razdeljeno z živo mejo na vrtove v velikosti od 800 do 1200 m². To je optimalna in prijetna velikost (vrt ni ne premajhen, ne prevelik) starih angleških vrtov.
- ^[2] Izsledki raziskav so pokazali, da je zgradbo cveta mogoče zaznati na razdalji od 0,7 do 5,3 metra.
- ^[3] Podobne interjerje najdemo tudi zdaj, in sicer v delih slavni oblikovalcev, kakršni so Gertrude Jekyll, Herman Muthesius in Willy Lange.
- ^[4] Ta trditev temelji na raziskavi, ki jo je avtorica prispevka opravila v naselju WSM v Varšavi.
- ^[5] Jan Rylke, Beata J. Gawryszewska, Małgorzata Kaczyńska, Jeremi T. Królikowski, Tetyana Melnyk, Tomasz Turczynowicz in Joanna Dziecioł.

Viri in literatura

- Alexander, Ch., Ishikawa, S., in Silverstein, M. (1977) *A pattern language: towns, buildings, construction*. New York, Oxford University Press.
- Ames, R. G. (1980) The sociology of urban tree planting. *J. Arboricult*, 6(5), str. 120–123.
- Brukalska, B. (2006) *Zasady społeczne projektowania osiedli mieszkaniowych*. Warszawa, Ideografia.
- Dobb, E. (1992) Cultivating nature. *The Sciences*, Jan./Feb., str. 44–50.
- Gawryszewska, B. (2000) Badania nad strukturą współczesnych ogrodów rodzinnych, v: Rylke, J. (ur.) *Przyroda i miasto III*, str. 121–139. Warszawa, SGGW.
- Gawryszewska, B. (2001) *Struktura współczesnego ogrodu rodzinnego*. Ph. D. Thesis. Warszawa, Warsaw University of Life Sciences, Department of Horticulture and Landscape Architecture.
- Gawryszewska, B. J. (2004) *Estetyka przestrzeni wejściowej domu i ogrodu na przykładzie przestrzeni egzystencjalnej w Europie i Azji*, v: Wilkoszewska, K. (ur.) *Transestetyka. Estetyki kultur pozaeuropejskich*, str. 437–446. Kraków, Uniwersytet Jagielloński, Zakład Estetyki, Wydział Filozoficzny.
- Gawryszewska, B. J. (2005) *Uczestnictwo społeczne w kształtowaniu ładu przestrzeni i jego związek ze strukturą krajobrazu codziennego*, v: Drapella-Hermansdorfer A., in Cebrat, K. (ur.) *Oblicza równowagi. Aspects of equilibrium*, str. 240–247. Wrocław, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Studia i materiały Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej.
- Molicki, W. J. (1987) *Geneza piękna w architekturze*. Rokopis.
- Richling, A., in Solon, J. (2002) *Ekologia krajobrazu*. Warszawa, PWN.
- Rylke, J., in Gawryszewska, B. (1999) Perception of the structure and habit of trees and shrubs. *Annals of Warsaw Agricultural University, Horticulture (Landscape Architecture)*, 20, str. 91–100.
- Rylke, J., Gawryszewska, B. J., Kaczyńska, M., Królikowski, J. T., Melnyk, T., Turczynowicz, T., in Dziecioł, J. (2007) Idea promenady, v: Rylke, J. (ur.) *Przyroda i Miasto X*, str. 214–231. Warszawa, SGGW.
- Wiśniewska, W. (2003) *Krajobrazy codzienne. Zeszyty Naukowe*, 903(308), Politechnika Łódzka.
- Żurawski, W. (1992) *Przestrzeń i rzeczywistość*. Kraków, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury TXXI.